

environment and such an organization of educational process that not only provides the high level of the professional training, but also favors all-round development of teenager's personality and preservation of their health.

The obtained data are basis for the further monitoring of psychophysiological adaptation students to educating on the subsequent stages of their special preparation in this educational establishment with the purpose of timely correction in the system of organization of organization of educational work in accordance with individual adaptation possibilities of every studying

Key words: *professional training, students of cadet corps, schoolchildren, psychophysiological testing, indexes of mental efficiency, psychoemotional state, comparative analysis of indexes, adaptation to training.*

УДК 37.013.42:347.639-058.862

А. О. Полянничко

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ДЛЯ ДІТЕЙ-СИРИТ І ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

У статті здійснено аналіз соціально-педагогічної діяльності в закладах для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Автором визначено мету, основні напрями професійної діяльності соціального педагога установ державного піклування; обґрунтовано основні теорії, на яких будується соціально-виховна робота з дітьми, які зростають поза родиною. Особливу увагу приділено змістовій характеристиці таких професійних ролей соціального педагога: захисника прав та інтересів дитини, учителя соціальних умінь, консультанта, агента з питань соціальних змін, організатора змістовного дозвілля, керівника практики студентів.

Ключові слова: *соціальний педагог, діти-сироти, державні заклади опіки, соціально-педагогічна діяльність, професійні ролі, соціалізація, реінтеграція, соціально-психологічна адаптація, життєве самовизначення, депривація.*

Постановка проблеми. Пріоритетом вітчизняної державної політики щодо соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, визначено забезпечення права кожної дитини на виховання в сім'ї (Указ Президента «Про Національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року» (2012), Державна цільова соціальна програма реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (2007) тощо). Однак, як зазначено в «Державній доповіді про становище дітей в Україні (за підсумками 2010 року)², з 98119 загальної чисельності дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, державного влаштування потребували 16 230 дітей; мережа державних інституцій опіки нараховувала 77 шкіл-інтернатів (5 412 дітей), 336 спеціальних шкіл-

інтернатів (3 144 дитини), 110 дитячих будинків (3 573 дитини), 48 будинків дитини (2 165 дітей) та 55 будинків-інтернатів (1 936 дітей) [3, 102–103]. Отже, сьогодні не кожній дитині, яка залишилася без батьківського піклування, щастить зростати в новому сімейному оточенні, тому державні заклади опіки досі посідають вагоме місце в системі соціальних інститутів, що діють у сфері охорони прав дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. І саме ці установи мають забезпечити ефективний соціальний розвиток своїх вихованців.

Аналіз актуальних досліджень. Особливості становлення, розвитку та функціонування навчально-виховних закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, знайшли своє відображення в роботах А. Бондаря, Л. Канішевської, Б. Кобзаря, М. Кобринського, В. Покася, В. Слюсаренка, В. Яковенка. Різним напрямом організації виховного процесу в школах-інтернатах присвячено наукові доробки Л. Дробот, Л. Степаненко (моральне виховання); В. Загревої (правове виховання); О. Ващенко (формування здорового способу життя); О. Кізь (виховання життєвої компетентності); О. Кікінежді (гендерне виховання); Л. Канішевської (виховання соціальної зрілості); А. Рацула (трудова виховання); С. Дорохової, Т. Тарнавської (сімейне виховання); К. Хлебцевич (фізичне виховання).

На особливу увагу заслуговують праці українських і російських учених, у яких визначено мету, зміст, види соціально-педагогічної роботи в закладах для дітей-сиріт (І. Зверєва, А. Капська); основні функції, професійні обов'язки, рольовий репертуар діяльності соціального педагога інтернатного закладу (Л. Артюшкіна, Т. Веретенко, М. Галагузова, А. Капська, Р. Овчарова, Ж. Петрочко), технології соціально-педагогічної роботи з дітьми-сиротами (О. Безпалько, О. Василенко, І. Галатир, Є. Горбунова, Л. Нікітіна, Л. Оліференко, Ж. Петрочко, В. Сорочинська, Ю. Чернецька, В. Шкуркіна).

Метою статті є аналіз особливостей соціально-педагогічної діяльності в закладах для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі головний вектор розвитку й функціонування державних закладів опіки спрямований на підготовку вихованців до самостійного життя, до виконання соціальних ролей (громадянина, майбутнього фахівця, сім'янина), що дозволить їм включатись у реальні соціальні стосунки, самостійно розбудовувати своє майбутнє. Комплексність і складність зазначених завдань потребують

участі в їх розв'язанні різних спеціалістів закладу, однак пріоритетна роль, без сумніву, належить соціальному педагогу.

З огляду на зазначене, мета діяльності соціального педагога в закладах для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, полягає у сприянні процесу гармонійної соціалізації вихованців, їх підготовці до самостійного життя.

У сучасних умовах пошук шляхів ефективної підготовки дітей, які залишилися без піклування батьків, до самостійного життя повинен здійснюватись у контексті реформування системи державної опіки. Саме тому аксіоматичним стає визначене Я. Гошовським найголовніше стратегічне психолого-педагогічне завдання сучасних інтернатних закладів – відмова від культивування будь-яких видів депривації та активне впровадження в реальну виховну практику гуманістичної, особистісно ціннісної моделі виховання [2, 21]. Значним внеском у розвиток таких ідей стали розробки І. Зверєвої, у яких автор обґрунтувала основні теорії роботи з дітьми в державних закладах опіки. Теорія соціальної компетенції виділена вченою як базова, а її основна ідея полягає в тому, що не буває поганих дітей, адже всім дітям властиві як позитивні, так і негативні риси. Завдання ж фахівця, який працює в закладах державної опіки, – знайти в дитині позитивне і, спираючись на це, допомогти вихованцеві побачити можливості для зміни на краще [10, 308].

Специфіка дитячого контингенту, особливості життєдіяльності вихованців державних закладів опіки потребують від соціального педагога одночасного виконання багатьох професійних ролей. Зокрема, А. Капська [11], Ж. Петрочко [9] ролі соціального педагога в закладах для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, розподіляють таким чином: *група посередницьких ролей* – захисник прав та інтересів дитини; *група практичних ролей* – учитель соціальних умінь, консультант, агент із питань соціальних змін, організатор змістовного дозвілля; *група сервісних ролей* – керівник практики студентів. Детальніше зупинимось на їх характеристиках.

Найвідповідальнішою роллю соціального педагога в закладах для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, є роль «захисника прав та інтересів дітей», яка передбачає використання всього арсеналу правових норм для захисту вихованців, у тому числі притягнення до юридичної відповідальності осіб, які вдаються до прямих чи опосередкованих протиправних дій щодо дитини.

Основними завданнями соціального педагога в межах цієї ролі є: 1) реалізація права дитини на проживання в сім'ї; 2) захист житлових і майнових прав дітей; 3) призначення та оформлення соціальних виплат вихованцям.

Здійснюючи соціально-педагогічне забезпечення права дитини на сімейне виховання, соціальний педагог залежно від життєвої історії конкретної дитини: ініціює встановлення її правового статусу; оформлює документи для встановлення опіки (піклування) над дитиною; сприяє якнайшвидшому її усиновленню; лобіює питання передачі дитини до прийомної сім'ї чи будинку сімейного типу; надає консультації після влаштування дитини до сімейних форм виховання спеціалістам ЦСССДМ, котрі здійснюють соціальне супроводження цих сімей; вирішує питання реінтеграції дитини в біологічну сім'ю.

Основними діями соціального педагога щодо захисту житлових і майнових прав дітей є: запобігання відчуженню житла і майна, що є власністю дітей, з порушенням їхніх прав; збір і підготовка необхідних документів для встановлення опіки над майном і житлом дитини в передбачених законом випадках; розроблення та здійснення самостійно або в співпраці з іншими державними органами виконавчої влади заходів щодо забезпечення законних інтересів дітей, контроль за виконанням цих заходів; сприяння притягненню у встановленому законом порядку до відповідальності осіб, які допустили порушення житлових і майнових прав дітей; представництво інтересів дітей у суді; надання державним органам, установам та організаціям незалежно від форм власності, громадським організаціям і громадянам практичної та методичної допомоги, консультацій із питань захисту житлових і майнових прав дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Не менш важливим завданням є діяльність соціального педагога стосовно призначення й оформлення соціальних виплат дітям. Така робота здійснюється у випадку смерті батьків (одного з них) і передбачає розшук трудових книжок батьків, співпрацю з органами праці та соціального захист населення.

Реалізуючи роль *«агента з питань соціальних змін»*, соціальний педагог інтернатних закладів виступає одночасно у двох іпостасях: з одного боку, виявляє й аналізує потреби дітей, класифікує відповідні факти, оцінюючи їх причини та наслідки; з іншого – надає підтримку дітям, мобілізує й координує їх зусилля, особисто ініціює соціальні зміни в державних і громадських структурах. Під особливий контроль беруться діти, котрі щойно прибувають до закладу.

Як відомо, всю інформацію про дитину інтегрує в собі особова справа вихованця закладу для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. У разі потреби соціальний педагог має доступ до особових справ вихованців. Крім визначених законодавством документів, до особової справи також долучаються: учнівська справа (об'єднує інформацію про успіхи дитини в навчанні та характеристику на неї); акт відвідування дитини (документ фіксує факти про родинні зв'язки вихованців); щоденник педагогічних спостережень; психологічна карта (відображає перелік і зміст бесід, консультацій психолога й висновки спеціаліста за результати роботи з дитиною); спеціальна картка (заводиться на дитину, яка перебувала чи перебуває на обліку в кримінальній міліції у справах дітей, має девіантну поведінку чи схильна до правопорушень).

Документи, що знаходяться в особовій справі вихованця, – це вже керівництво до дії соціального педагога щодо забезпечення прав вихованця. Добросовісне ставлення працівників інтернатів до ведення особових справ дітей дозволяє уникнути кризових і непередбачених ситуацій у разі їх переведення до іншого закладу, всиновлення чи влаштування в прийомну сім'ю, початку судової процедури, а також стає основою для оцінки потреб дитини.

Отримавши первинну вичерпну інформація про дитину, соціальний педагог прогнозує процес її виховання й навчання, планує індивідуальну роботу, яка б відстежувала та забезпечувала нормальний фізичний і розумовий розвиток дитини. Працюючи за індивідуальною програмою розвитку вихованця (індивідуальним планом опіки), соціальний педагог діє в тісній співпраці з усім педагогічним колективом: заступником директора з виховної роботи, психологом, медичним працівником, вчителями та вихователями. Особливе значення надається співпраці соціального педагога з вихователями, оскільки саме вони впроваджують систему педагогічних впливів на дитину, ведуть щоденник педагогічних спостережень. Картина негативних, а також позитивних якостей дитини, що вимальовується з таких записів, дозволяє фахівцям спільно визначити доцільні форми й методи впливу на вихованця з метою соціально-педагогічного забезпечення його прав.

Виконуючи роль «консультанта», соціальний педагог використовує інформацію, спеціальні знання для надання допомоги дітям у розв'язанні їхніх життєвих проблем, а також організаціям, установам для налагодження ефективної взаємодії, розробки та реалізації різних

соціальних програм. Індивідуальна й групова інформаційно-консультативна робота з вихованцями дитячих будинків і шкіл-інтернатів здійснюється з питань прав дитини, профілактики шкідливих звичок, формування здорового способу життя, девіантної поведінки, подолання самотності, агресивності, життєвих криз та їх наслідків тощо. Соціальний педагог реалізує функцію примирення, вирішення конфліктів між дітьми, між дитиною та працівником закладу тощо.

Метою виконання соціальним педагогом ролі *«організатор змістовного дозвілля»* є розвиток потенціалу особистості вихованців щодо реалізації їхніх прав на відпочинок, дозвілля, права брати участь в іграх і розважальних заходах. Зміст виконання ролі – допомога у створенні та проведенні культурно-дозвіллевих програм, навчання дітей практичним навичкам дозвілля або їх удосконалення. Для подолання ізольованості вихованців закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, з ініціативи соціального педагога проводяться спільні свята з дітьми дошкільних чи загальноосвітніх навчальних закладів, екскурсії, туристичні походи, організовуються зміни в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку тощо. Для реалізації права на збереження індивідуальності, права брати участь у культурному житті та займатися мистецтвом на базі закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, створюються гуртки, клуби, інші творчі об'єднання дітей, керівництво одним із яких може взяти на себе соціальний педагог.

Організація різних видів діяльності передбачає створення необхідних умов розвитку дітей, а саме для самоорганізації індивідуального життєвого середовища вихованця, колективної життєдіяльності, розвитку трудових навичок дітей, занять спортом, медичних і гігієнічних процедур. У разі неналежності зазначених умов соціальний педагог має лобювати їх створення чи покращення, діючи в напрямі реалізації прав дитини.

Метою виконання соціальним педагогом ролі *«керівник практики студентів»* є залучення студентів до практичної професійної діяльності. У цьому напрямі завданнями фахівця можуть бути: розробка та реалізація програми практики; залучення студентів до різних видів професійної діяльності; спостереження за їхніми діями й оцінка рівня практичної компетентності; консультація щодо підготовки підсумкових звітів проходження практики.

Підготовка вихованця інтернатного закладу до самостійного життя, формування в нього навичок адаптації – ключовий вектор роботи

соціального педагога щодо охорони прав дітей. Саме в рамках цього напрямку він реалізує роль «*учителя соціальних умінь*», мета якої навчити дітей мистецтву ефективної взаємодії з соціальним оточенням. Слід зазначити, що діяльність у цьому напрямі є досить різноманітною, оскільки вона пов'язана з формуванням умінь адаптації до самостійного життя. Під соціально-психологічною адаптацією вихованців школи-інтернату розуміємо процес засвоєння ними колективних норм і цінностей, вироблення на їх основі зразків поведінки й соціальних навичок.

У процесі підготовки підлітків школи-інтернату до самостійного життя соціальний педагог повинен звернути увагу на необхідності нівеляції психологічної напруженості дітей перед виходом з інтернатного закладу; формуванні навичок самостійного та відповідального прийняття рішень; вирішенні питань спілкування, налагодження контактів з іншими людьми, виходу з конфліктних ситуацій; оволодінні навичками самообслуговування, побутового забезпечення життєдіяльності.

Загальними принципами діяльності соціального педагога щодо підготовки дітей до самостійного життя стають: *відповідність потребам* (орієнтування змісту, форм і методів роботи на задоволення потреби дітей у набутті певних знань і навичок); *комплексність* (налагодження співпраці з іншими інституціями); *реалістичність* (планування реалістичних заходів, виконання посильних завдань); *спрямованість на розвиток власної активності* (робота в напрямі зміцнення суб'єктної позиції особистості – власної спроможності вирішувати проблеми в самостійному житті); *практичність* (акцентування уваги на тому, як і де можна використовувати отримані знання, вміння) тощо.

Адаптаційні проблеми соціально депривованих вихованців інтернатних закладів, на нашу думку, можуть бути частково вирішені завдяки реалізації соціальних програм підготовки дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, до незалежного життя в соціумі, а також оновлення змісту навчання й виховання дітей у загальноосвітніх школах-інтернатах.

Нині в Україні розроблено та впроваджено декілька навчальних програм, провідна мета яких сприяти дітям в оволодінні життєвими навичками та здорового способу життя, розвивати правову, екологічну культуру. При цьому сучасна практика свідчить, що програми навчання життєвими навичкам для дітей, підлітків і молоді мають бути обов'язковою складовою шкільного навчального плану, визначатися як факультативний курс або додаткові компенсаторні заняття.

Зокрема, на особливу увагу заслуговує інтегрований курс «Культура життєвого самовизначення» [6–8]. Культура життєвого самовизначення розглядається як активне визначення людиною своєї позиції стосовно суспільної системи цінностей (моральних, соціальних, комунікативних, естетичних, професійних тощо), що дає їй змогу виявляти й утверджувати себе в різних життєвих обставинах. Тому метою курсу «Культура життєвого самовизначення» є формування в дітей шкільного віку життєвих навичок соціальної компетентності – базису для адаптивної та позитивної поведінки, які дозволяють людині адекватно виконувати норми й правила, прийняті в суспільстві, ефективно вирішувати проблеми повсякденного життя.

Спеціально для роботи з учнями випускних класів інтернатних закладів Державним інститутом проблем сім'ї та молоді розроблена навчальна програма та навчально-методичне забезпечення спецкурсу «Формування навичок самостійного життя» [1]. Завдання спецкурсу – допомогти вихованцям закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, повірити в себе, розкрити й розвинути позитивний особистісний потенціал, прагнення самореалізуватися, сформувати досвід самостійного ухвалення рішень. Програма спецкурсу містить 11 модулів, серед яких: «Який я?», «Школа успішного спілкування», «Запобігання конфліктам, поведінка у конфліктних ситуаціях», «Опановуємо соціальні ролі», «Як зробити правильний вибір професії», «Статеві особливості та культура взаємин між юнаком і дівчиною», «Що потрібно знати про сімейно-шлюбні стосунки», «Відповідальне батьківство», «Секрети домашньої економіки» та «Як зробити дозвілля змістовним і цікавим».

На розвиток життєвих перспектив, а також сприяння більш злагодженому перебігу адаптаційних процесів депривованого юнацтва за межами інтернатного закладу спрямована комплексна тренінгова програма О. Кізь «На порозі самостійного життя» [5]. Виходячи з розуміння, що життєва перспектива – це динамічне утворення, яке відображає потенційні можливості розвитку особистості та є способом конструювання індивідом свого близького й віддаленого майбутнього, О. Кізь у своїй програмі акцентувала увагу на необхідності активізації психологічних засад розвитку самосвідомості вихованців інтернатних закладів. Формою проведення занять автором обрано соціально-психологічний тренінг.

Заслуговує на увагу програма Л. Канішевської «Виховуємо соціально зрілу особистість», основними завданнями якої є: 1) надання допомоги вихованцям в усвідомленні світу соціальних відносин; 2) ознайомлення старшокласників із сутністю соціальних ролей: громадянина, майбутнього фахівця, майбутнього сім'янина; 3) сприяння формуванню адекватного бачення життєвої перспективи, життєвих цілей і планів особистості; 4) розвиток комунікативних умінь та навичок щодо конструктивного вирішення конфліктних ситуацій; 5) формування вмінь самостійно будувати власне життя в мінливих економічних і соціальних умовах; 6) сприяння саморозвитку вихованців [4, 191–192].

Слід зазначити, що такі курси й програми добре інтегруються як у навчальну програму інтернатного закладу, так і в позанавчальну виховну роботу. Розроблені теми – цікавий і змістовний матеріал для роботи соціального педагога спільно з психологом, вихователями та вчителями інтернатного закладу, а також спеціалістами ЦСССДМ, працівниками різних державних органів і недержавних організацій, які опікуються проблемами соціально депривованих дітей.

Працюючи в закладах для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, соціальний педагог повинен орієнтуватися на такі пріоритети: вірити в цінність кожної дитини; дотримуватися конфіденційності; не давати обіцянок, які не можна виконати; надавати усім працівникам закладу інформаційну та методичну підтримку, допомогу з питань захисту прав дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, їх соціальної адаптації.

Висновки. На сучасному етапі соціально-педагогічна місія державних закладів опіки полягає у сприянні процесу гармонійної соціалізації вихованців, їх підготовці до самостійного життя. Відтак, основними напрямками діяльності соціального педагога в закладах для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, стають: визначення статусу дитини, передача її на виховання до сімейних форм влаштування, реабілітація, адаптація та інтеграція в соціум, представлення інтересів дитини в різних органах.

Перспективний напрям подальших досліджень вбачаємо в аналізі особливостей соціально-педагогічної діяльності соціальних гуртожитків для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вчимося жити самостійно : [навчально-методичний посібник для роботи з учнями випускних класів інтернатних закладів] / [Ж. В. Петрович, О. В. Безпалько, О. М. Денисюк та ін.]. – К. : ДІПСМ, 2002. – 203 с.

2. Гошовський Я. О. Становлення образу «Я» в підлітків школи-інтернату в умовах депривації батьківського впливу : автореф. дис. ... канд. психолог. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна і вікова психологія» / Я. О. Гошовський. – К., 1995. – 24 с.

3. Державна доповідь про становище дітей в Україні (за підсумками 2010 року) / Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту, Державний департамент з усиновлення та захисту прав дітей, Державний інститут сімейної та молодіжної політики ; [Т. Ф. Алексєєнко, С. Ю. Аксьонова, О. В. Вакуленко та ін.]. – К., 2011. – 195 с.

4. Канішевська Л. В. Виховання соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності : монографія / Л. В. Канішевська. – К. : ХмЦНІІ, 2011. – 368 с.

5. Кізь О. Б. Розвиток життєвих перспектив вихованців інтернатних закладів / О. Б. Кізь. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2001. – 128 с.

6. Культура життєвого самовизначення. Ч. I : Початкова школа : [метод. посібник] / за ред. І. Д. Зверєвої]. – К. : СТ-Друк, 2003 – 288 с.

7. Культура життєвого самовизначення. Ч. II : Середня школа : [метод. посібник] / за ред. І. Д. Зверєвої]. – К. : СТ-Друк, 2003. – 536 с.

8. Культура життєвого самовизначення. Ч. III : Старша школа : [метод. посібник] / за ред. І. Д. Зверєвої]. – К. : СТ-Друк, 2004. – 316 с.

9. Петрочко Ж. В. Дитина у складних життєвих обставинах: соціально-педагогічне забезпечення прав : монографія / Ж. В. Петрочко. – Рівне : Видавець О. Зень, 2010. – 368 с.

10. Соціальна педагогіка: теорія і технології : підручник / [за заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої]. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 316 с.

11. Соціальна педагогіка : підручник / [за заг. ред. проф. А. Й. Капської]. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 468 с.

РЕЗЮМЕ

Полянничко А. А. Особенности социально-педагогической деятельности в учреждениях для детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки.

В статье проведен анализ социально-педагогической деятельности в учреждениях для детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки. Автором определена цель, основные направления профессиональной деятельности социального педагога учреждений государственной опеки; обоснованы основные теории, на которых строится социально-воспитательная работа с детьми, которые растут вне семьи. Особое внимание уделено содержательной характеристике следующих профессиональных ролей социального педагога: защитника прав и интересов ребенка, учителя социальных умений, консультанта, агента по вопросам социальных изменений, организатора содержательного досуга, руководителя практики студентов.

Ключевые слова: *социальный педагог, дети-сироты, государственные учреждения опеки, социально-педагогическая деятельность, профессиональные роли, социализация, реинтеграция, социально-психологическая адаптация, жизненное самоопределение, депривация.*

SUMMARY

Polyanychko A. Particularities of the social-pedagogical activities in institutions of orphans and children deprived of parental care.

The article has showed the analysis of social and educational activities in public institutions of orphans and children deprived of parental care. The author has set

the aim, the major professional activities of social educator public care institutions, justified the basic theory on the socio-educational work with children who grow up without a family. Particular attention is paid to the content characteristics of the following professional roles of the social educator: a defender of the rights and interests of the child, the social skills teacher, a consultant, an agent for social change, an organizer of meaningful leisure, a head of student practice.

Specificity of child contingent, features of the life of pupils in public schools demand social care teacher concurrent execution of multiple professional roles, which can be divided as follows: group of mediating roles – a defender of the rights and interests of the child, group of practice roles – a teacher of social skills, a consultant, an agent of social changes, a leisure organizer, service roles group – a head of the students' practice.

The most important role of social educator in institutions for orphans and children deprived of parental care is the role of «a defender of the rights and interests of children», who involves the use of the whole arsenal of law to protect the pupils' rights and interests. Realizing the role of «a social change agent», a social educator appears simultaneously in two ways: on the one hand, to identify and analyze the needs of children, classify the facts, assessing their causes and consequences, on the other hand to support children, to mobilize and coordinate their efforts personally initiate social change in government and public institutions. Acting as «a consultant» a social educator uses information, special knowledge to help children in resolving their life problems, as well as organizations, institutions to establish effective cooperation, development and implementation of various social programs. The purpose of the performance of a social educator as «an informative leisure organizer» is the development of the individual pupils' potential about their rights to rest and leisure. The role of «a head of students» provides the involving of students (future social educators) in their professional activity by the social educator. Boarding school pupil preparation for adult life, the formation of his adaptation skills are the key vectors of a social educator for the protection of children's rights. It is within this area, he realizes the role of «a teacher of social skills», who aims to teach children the art of effective interaction with the social environment.

Key words: social pedagogue, orphans, government care agencies, social and educational activities, professional roles, socialization, reintegration, social-psychological adaptation, living self, deprivation.

УДК 376.1-058.56:343.915

І. А. Чистякова

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ОСОБЛИВОСТІ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ НЕПОВНОЛІТНІХ ЗАСУДЖЕНИХ В УМОВАХ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті подано визначення понять «ресоціалізація», «ресоціалізація неповнолітнього засудженого в пенітенціарному закладі». З'ясовано механізми ресоціалізації неповнолітніх засуджених пенітенціарних закладів України Установлено, що такими механізмами є: освітня, виховна, психологічна й соціальна робота із засудженими та законодавче закріплення права засуджених на ресоціалізацію. Висвітлено основні напрями організації освітньої роботи з неповнолітніми засудженими: надання базової та повної загальної середньої освіти; надання професійно-технічної освіти; надання вищої освіти. Зазначено, що виховна